

СУТНАСЦЬ РЭФОРМЫ БЕЛАРУСКАГА ПРАВАПІСА

З прамозы тав. Н. М. ГАІДЗЕДА на прыёме дэлегацыі пісьменнікаў, настаўнікаў і навуковых работнікаў

Дэкрэт урада БССР аб рэформе беларускага правапіса — дакумант вывадаў і палітычнай важнасці. Гэты акт — магучая зброя ў барацьбе за лінгвістычна-інтэрнацыяналізм, за далейшы росквіт беларускай культуры і, у прыватнасці, мовы.

Яго значэнне перш за ўсё ў тым, што ён рашуча ачысціў беларускую мову ад варожых ушываў контр-рэвалюцыйнага нацыяналізму — ад сярэднявечных архаізмаў і буржуазных вульгарызмаў, насаджаных беларускай нацыяналістычнай контр-рэвалюцыяй.

Пролетарыі, калгаснікі і ўсе працоўныя нашай краіны атрымліваюць найвышэйшы магчымы для сапраўднага вывучэння беларускай пісьменнасці.

Дэкрэт СНК узбройвае масы на барацьбу за пролетарскі інтэрнацыяналізм, за нацыянальную палітыку Леніна-Сталіна.

Наш дэкрэт выклікаў цэлы пераналом, воўчы лямант у лагерах замежных нацыяналі-фашыстаў, Луцкевічы, Астроўскія, Стаўкевічы і таму падобныя агенты імперыялізма завалілі аб «паходзе на беларускую мову», абліваўчы наш дэкрэт цытатамі гусняй класікі.

Раз вораг шалее ад бяспільнай зброі, стала быць, удар трапіў у пель. Шалёства замежных нацыяналі-фашыстаў зусім зразумела. Пра дэкрэт прыхваці фашызма бачаць брах сваіх антысавецкіх інтэрвенцыйніцкіх планаў, разгром сваіх ідэяў — унутранай нацыяналістычнай контр-рэвалюцыі — беларускіх нацыяналі-дэмакратаў.

Было б аднак, шкоднай памылкай думаць, што справа вырашаецца адным апаблікаваннем дэкрэта. Залучаюцца ў найвышэйшай прапагандзе палітычныя задачы рэформы беларускага правапіса, у што даўняй вясомы бараньба за іх практычнае ажыццяўленне.

Внешняя Беларусь — зусім іншая Беларусь, чым яна была не толькі да Оксбрскай рэвалюцыі, але і яшчэ і 6-7 год назад. Няма цяпер «пацэка-лапатняй» Беларусі. Ёсць індустрыяльна-калгасная БССР. Мы выраслі, гіганцкі выраслі і расцём.

Нашы гарады становяцца буйнымі пролетарскімі цэнтрамі, у якіх пабудаваны і будуцца гіганты сацыялістычнай індустрыі. Плут рэвалюцыі глыбока перааратвалі пад былой хутарскай Беларусі. У калгасах расце новай матэрыяльнай культуры, культура навішнай машынавай тэхнікі, культура трактараў, камбайнаў.

Мова — у частак класовай барацьбы. Яе рост, развіццё, убагачэнне псымія словамі залежыць ад сацыяльна-эканамічных умоў, ад вытворчых адносін.

З новай тэхнічай, з новымі вытворчымі адносінамі, прыходзяць і новыя словы. Вазьміце, напрыклад, слова «трактар». Раней не было ў нас трактара, не было гэтага слова і ў беларускай мове. Цяпер слова «трактар» арганічна ўрасло ў нашу мову, як і іншыя, звязаныя з трактарамі словы — карбатарат, дэлектат вал, поршань і т. д., і т. д. Контр-рэвалюцыйныя беларускія нацызмы ўсімі сродкамі і сваіх агентаў сіламі імкнуліся выгнаць з нашай мовы ўсекае новае слова, замяніць яго «самабытнай» адсавіяннай.

Слова «поршань», напрыклад, пацэмаі рашлі замяніць словам «саўгач». Які беларус, які беларускі рабочы, калгаснік зразумее, што такое «саўгач»? Якая навуковая і практычная карысць ад гэтага мёртва-народжанага, выдуманнага слова, зусім незразумелага працоўным масам!

Чаго дабіваліся нацызмы, зазначычы нашу мову такім хламам, пасаджаўчы ў яе розныя архаізмы і палатызмы? Іх мэта — адарваць беларускую мову ад жыцця беларускіх рабочых і сялян, зрабіць яе незразумелай для беларускіх працоўных мас.

Контр-рэвалюцыйныя нацызмы іх ідуліся пабудоваць штучны, непраходны бар'ер паміж мовай беларускіх працоўных мас і рускай мовай, мовай рускіх рабочых і сялян.

За гэтым хавалася інтэрвенцыйніцкая ідуць беларускага буржуазна-нацыяналізма з яго прапагандыст-дэратварчы БССР у калонію імперыялізма, адарваць нашу краіну ад аяллага Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Ад таго так і шалюць на старонках сваіх брудных лістоў замежных нацыяналі-фашыстаў. Наш дэкрэт аб рэформе беларускага правапіса выбівае глебу з пад антысавецкіх наддэмаўскіх замаслаў.

І як убачы, як нічымі спробы Луцкевічаў, Астроўскіх і К-а «на-

вукова» ад унутравай сваю раз'юша ную кам'юналю супроць нашай рэформы, як бяспільны іх спробы «навукова» даказаць, што наш дэкрэт «русіфікуе» беларускую мову.

БССР індустрыялізуецца. Наша тэхніка расце не па днях, а па гадзінах і ў сувязі з гэтым прыбаўляюцца ўсё новымі і новымі рэчы, якіх раней беларускія рабочыя і сяляне нялі і не бачылі. Не бачылі мы раней камбайна, не бачылі трактараў, не бачылі мінтаў індустрыялізацыі, узброеных навішнай тэхнікай, якія высіцца зарае на абшарах БССР і ўсёй краіны Савецкай.

Цяпер усё гэта ёсць. З'явілася багацейшая колькасцю новых матэрыяльных рэчаў, а стала быць і новых слоў, новых назваў. З ростам нашай індустрыі, тэхнікі, калгаснага будаўніцтва аблачаецца, панаўняецца, шпарка раз'яваецца далей і беларуская мова.

Якая-ж патрэба перарабляць, выдумваць новыя назвы тых рэчаў, якія прыходзяць к нам у жыццё, у быт, на вытворчасць. Такой патрэбы няма і не можа быць.

У беларускай мове ёсць слова «лампа». Гэта не беларускае слова, але ім шырока і штодзённа карыстаюцца і на Заходняй Беларусі, і ў нас у БССР. Яно прышлося ва ўсёх нашых слоўніках, як карыснае слова. Лампа вынайшчана не ў нас, не ў Беларусі і не ў Расіі, а ў Германіі. Гэта слова прышлося ў беларускую і ў рускую мовы і ні адзіна мовазнаўца не размыгне прапанаваць выхрысціць гэтае слова. Не паярнуўся язык зрабіць падобную прапанову і ў нацэмаі, хоць слова «лампа» — зусім не беларускае слова.

У даным выпадку Луцкевіч і Астроўскія і дэ думачы ўзнімаць лямант аб «паходзе» на беларускую мову, аб тым, што яна «русіфікуецца».

А вось, калі да нас прыходзіць трактар з поршнем і мы называем гэтыя рэчы так, як яны называюцца — трактарам і поршнем, а не нейкімі выдуманымі і падла «саўгачамі», то ўсё гэта нацыяналі-фашысцкая агрыя пачынае выць аб «паходзе»...

Такава яна, «аб'ектыўная навука» на нацыяналі-фашысцкай. Наш дэкрэт уводзіць рад інтэрнацыяналізных слоў, якія будуць шчыльна не па правілы беларускага «саўгача», а праз «о», скажам, словы «соцыялізм», «рэвалюцыя», «коммуніст», «большэвік», «совет».

Што трэпіць беларуская мова ад гэтага, ці ёсць гэта «русіфікацыя»? Пролетарскі інтэрнацыяналізм — баяны сцяг нацыянальнай палітыкі ЛЕНІНА-СТАЛІНА.

Дэкрэт СНК — новы і смелы рашучы крок наперад па шляху інтэрнацыяналізацыі нашай мовы, па шляху роса мовы, выхавання працоўных мас у духу дэмакратычна-інтэрнацыяналізма.

Мы не адарываем форму ад зместа, не процістаўляем адно другому. Укладваем у нацыянальную форму пролетарскі сацыялістычны змест. Культура, нацыянальная па форме і пролетарская, сацыялістычная па зместу, — такі наш лозунг, які вядзе па шляху збліжэння, а потым зліцэння пролетарскіх культур усіх народаў у адзіную агульначалавчую культуру, узбройваючы масы баявым лінгвістычным інтэрнацыяналізмам.

«Трэба даць нацыянальным культурам развіццё і разгарнуць, вылічычы ўсе свае патэнцыі, каб стварыць умовы для зліцэння іх у адну культуру з адной агульнай мовай. Рэфікс нацыянальных па форме і сацыялістычных па зместу культур у агульнай дэмакратычнай пролетарскай культуры ў адной краіне для зліцэння іх у адну агульную сацыялістычную (і па форме і па зместу) культуру, з адной агульнай мовай, калі пролетарыі перамога ва ўсім свеце і сацыялізм увойдзе ў быт, — у гэтым імкненні і заключаецца дыялектычнасць лінгвістычнай паставы пры вывадзе аб нацыянальнай культуры» (І. Сталін).

Навошта перарабляць інтэрнацыяналізаваныя словы, выдумваць для іх новыя назвы, чаго дабіваліся, да чаго імкнуліся контр-рэвалюцыйныя беларускія нацызмы, прыкраснычыся антысавецкай, буржуазна-кулацкай «саўгачы» аб «самабытнасці» беларускага народа.

Вазьміце словы «большэвік». Яно ўжо даўно стала інтэрнацыяналізаваным словам. Гэта слова вымаўляецца і пішацца і ў англійскай, і ў французскай і ў іншых мовах так, як і там, адкуль яно прыйшло — у рускай мове.

Слова «большэвік» пішацца і ў іншых замежных мовах так таму,

што яно ўвайшла ў рускую мову і сімвалізуе сабой цэлую сацыялі-палітычную эпоху, палітычны рух пролетарыята. Для старога грамадства, для капіталізма яно сімвалізуе іх пагібель. Для нас, для савецкага пролетарыята, яно — сімвал, сцяг барацьбы за справу міжнароднай пролетарскай рэвалюцыі, за справу камунізма.

Слова «коммуна» з часоў Парыжскай комуны стала сімвалам, сцягам класовай барацьбы для пролетарыяту ўсёго зямнога шара. Слова «со-

вет» — сімвал дзяржаўнай формы дэмакратыі пролетарыята. Чаму-ж нам гэта слова «совет», наша кроўнае роднае слова, не пішаць так, як яно ёсць? Слова «совет» у нашым разуменні сцяг, пад якім пролетарыі перамог у дні Оксбрскай рэвалюцыі на чале з партыяй Леніна, і таму Луцкевіч і Астроўскія так баіцца, так шалюць ад гэтага слова.

Рэформа беларускага правапіса аўсім яшчэ не азначае, што з буржуазным нацыяналізмам ужо ўсё скончана, што нацыяналі-дэмакратычныя пільны камчаткова выгнаны. Мы ачышчам форму, а змест павінен быць яшчэ ачышчаны. І тут неабходна асабліва класавая пільнасць, мабілізацыя ўсіх нашых навука-культурыных сіл, усёй пролетарскай грамадскасці.

Найшыцце агодна правілам любога правапіса — рускага або беларускага слова «саўгач». Ці вы напішаце па беларуску — «саўгач», ці па руску — «сагач» — змест не мяняецца, і ў першым, і ў другім выпадках гэта слова з'яўляецца непраўдзельным, чужым і для беларускіх рабочых і сялян, і для рускіх рабочых і сялян, бо яно мёртва-народжанае, выдуманнае з пільнымі нацыяналі-дэмакратычнымі буржуазнымі мэтамі слова. Гэтыя мэты заключаюцца ў тым, каб адцяліць беларускую мову ад рускай для ажыццяўлення адрыва БССР ад Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Нацэмаўскія пільны імперыялістычныя інтэрвенцыйныя праводзілі і на мовазнаўчым фронце.

Або вазьміце такія прыклады. Слово «пролетарыі», «беднота», контр-рэвалюцыйныя нацызмы пераклаі як «альдыен», «галота», «убовства», «бабыль». Напішаць па беларуску — «альдыень», «галота», «убовства», або па руску «альдыен», «галота», «убовство», — змест не мяняецца, змест застаецца адным і тым-жа. Гэта ўсё роўна мова памешчыкаў Чапскіх і Радзівілаў і іх лакеяў — беларускіх нацэмаў. Бачыце, нас, твароў бясплоскай грамады, гэтай апаблікаваў агрыя называе «альдыені» і «галотай». Гэта яны духоўныя «альдыені», гэта яны духоўнае «альдыені».

Пры распрацоўцы нашай рэформы мы перш за ўсё імкнуліся наблізіць літаратурную мову да фанетычнай, сапраўднай народнай мовы. Гэ таму вычычы масе вялікае тэарэтык марксізма Энгельс у адной са сваіх прац, вымаўляючы аялліваючы тэрмачыку за яе адрыв ад народнай англійскай мовы.

Энгельс высказаў тую неварнальнасць, калі па-англійску пішуць адно, а вымаўляюць зусім іншак. Калі па-англійску напісана слова «Лондан», — іраціваваў Энгельс, — то чытаецца «Лондан» і нааўдарок.

Мы ў сваім сваёй задачы цыюней прыблізіць літаратурную беларускую мову, беларускі правапіс да сапраўднай народнай мовы беларускіх рабочых і сялян, ачысціць яе ад усіх і ўсіх сярэднявечных архаізмаў і «самабытнай» наддэмаўскай адсавіянчы.

Мы не збараемся палемізаваць з

усімі гэтымі Луцкевічамі, Астроўскімі, Стаўкевічамі і іх прыхвацімі, падаўжымі дэкае выць па поведу нашай рэформы. Нахал сабе выць гэтыя прыхваці фашызма.

Усім працоўным нашай краіны добра вядома ўсё падлая і гусняў дэянасць аялліваючы Луцкевіча па надрыхтоўчы вайны, усіх гэтых Лёскаў, Ластоўскіх і Некрашчыцаў і Ко, верных і часлужымых лакеяў фашызма і заграічных контррэвэдак.

Для поўнай характарыстыкі неабходна спыніцца, аднак, і на сучасных Лёсках. Хто яны?

Гэта — Рак-Міхайлоўскі, Мятла, Гаўрылюк, Дварчанін, Валашын і інш., падасланыя, як аказалася, для контр-рэвалюцыйнай работы ў нашай краіне, для надрыхтоўчы адрыва БССР ад СССР шляхам імперыялістычнай інтэрвенцыі.

Прадаўжычы фашызму, прадаўжычы са капіталістам і памешчыкам, гэтыя адрэціні, гэтыя аяллітыя ворагі рабочых і сялян БССР прыхваці да нас, каб ажыццяўлічы свае пільны, свае імкненні аб ператварэнні БССР у калонію фашызма.

Вось што гаворыць у сваіх аялліваючых адрывах іх:

Канчатковай мэтай нашых палітычных патрабаванняў з'яўляецца (г. зн. іх контррэвалюцыйнай арганізацыі, якую яны стварылі, прыхвацішы на тэрыторыю БССР) стварэнне на аб'яднаных беларускіх землях «Беларускай дэмакратычнай рэспублікі» па тыпу капіталістычных краін. У склад гэтай рэспублікі павінны былі увайсці, з аднаго боку, землі Заходняй Беларусі, якія Польшча павінна была ўступіць нам добраахвотна, па агодзе, з Другога боку, беларускія землі, уваходзячыя ў склад тэрыторыі СССР (прычым яны праціраліся значна ўсходняй цяперашняй граніццю БССР), якія павінны быць адарваны ад СССР сілай узброенага паўстання. На поўдні ўстанаўленне граніцы меркавалася зрабіць па добраахвотнай агодзе з мясцовай быць тэй-жа «Украінскай дэмакратычнай рэспублікай», а на поўначы ў склад «БНР» немалачасна ўключычы беларускія землі, уваходзячыя ў склад цяперашняй Літвы і Латвіі. Калі эпошнія не атэліліся-б на адрыву гэтых земляў добраахвотна, меркавалася знячы іх сілай узброенага ўварвання.

Гаспадарчая сістэма краіны павінна была быць капіталістычнай, аснованай на прычыне пры вольнай уласнасці, аёшчанай ў праграме савіцызма.

Вось чаго дабіваліся, вось аб чым марылі Гаўрылюк, Валашын, Дварчанін, Рак-Міхайлоўскія і іх падобная агрыя лакеяў і агентаў імперыялістычнай інтэрвенцыі. Пасадзіць па плечы рабочым і калгаснікам БССР памешчыка і капіталіста, аднавіць буржуазна-кулацкую Беларусь, зрабіць нашу краіну калоніяй імперыялізма, — такавы іх мэты.

Далей яны-ж паказваюць:

«Зямельнае пытанне вырашалася ў праграме наступным чынам: цвёрда ўстанаўлючы прычыны дробнай і прыватнай уласнасці на зямлю з абзначэннем норм у пасэсных гаспадарках да 100 га. Выключэнне дапушчалася ў бок павялічэння для гаспадарак, у якіх прымяняецца культурны спосаб апрацоўкі зямлі (пазаяка для расаўрачыі памешчыцкіх уладанняў). Памешчыкі за сваю зямлю атымліваючы узнагароду з дзяржаўнай казы. Зямля пераходзіць ва ўласнасць сялян, але кошч яе яны выплачваючы казы гадамі і дзесяцігоддзямі. Лясы, воды нацыяналізауючы за грашоўна ўзнагароду ранейшым іх уласнікам (чытай памешчыкам). Усе саўгасы і калгасы безумоўна ліквідууючы. Ліквідууючы таксама і сельская цэраспалосіца і ўводзічы пэўносна хутарская сістэма сельскай гаспадаркі».

Прычыны «савета для шырокіх мас» прызнаваў, але савета зводзілася толькі да размерова пачатковай школы з 3-4-гадовым курсам. Фактычна-ж мэта заключаюцца ў тым, каб не дапусціць шырокіх бяднейшых мас да вышэйшых ступеняў навукі і тым лячэй змагацца з большэвіцызмам. З гэтай-жа мэтай намчалася як можна большае скарачэнне гэтых школ. Руская мова ў школах не давалася. Выкладанне рэлігіі ў школах усіх рэлігійных відаў і перавызначылі было абавязковым».

«Гэты праграмы быў складзены кіруючым палітычным цэнтрам беларускай контр-рэвалюцыйнай арганізацыі яшчэ ў Вільні ў 1926 годзе. Аўтары яго былі: Рак-Міхайлоўскі, Луцкевіч, Дварчанін і Гаўрылюк, і была прынята гэтым на агульным пасаджэнні «Палітычнага цэнтра ў Вільні ў 1928 г.

Накдыдатам на першага прэзідэнта «БНР» быў намечан ЛУЦКЕВІЧ».

Калдыатура Луцкевіча на пост прэзідэнта фігуравала яшчэ ў 1926 годзе, калі нацызмы збараіліся на аялліваючы канферэнцыю ў Менску. Толькі тады ішла спрэчка каго лопіць — Ластоўскага ці Луцкевіча. Толькі ў гэтым і былі ў іх разыходжанні.

Прыведзеныя нам дакуманты паказваюць, што Гаўрылюк, Рак-Міхайлоўскія, Валашын і К-а, прыхвацішы ў БССР, арганізавалі контр-рэвалюцыйную, шпіёнска-нацыяналістычную арганізацыю «Беларускі нацыянальны цэнтр» («БНЦ»).

Гэты «БНЦ», як аказалася, арганізавана падначальваўся Палітычнаму цэнтру ў Вільні, на чале якога стаіць Луцкевіч. Зразумела, чаму ўсе гэтыя Луцкевічы, Астроўскія і Стаўкевічы павялі такую дэкаў кампанію супроць нашай рэформы, чаму іх смярота перапабалоў наш дэкрэт.

Наша рэформа беларускага правапіса — далейшы і савураўналы ўдар па ідэалогіі і практыцы контр-рэвалюцыйнага беларускага нацыяналі-дэмакратызма, па ідэалогіі і практыцы нацыяналі-фашызма, па іх антысавецкіх і інтэрвенцыйніцкіх пільнах.

Яшчэ і яшчэ раз неабходна падкрэсліць, што справа не вырашаецца толькі адным апаблікаваннем дэкрэта; зраблен толькі пачатак гэтай вялікай палітычнай справы. Тое аднаўдзінае алабарэне, якім сустраці рэформу пролетарыі, калгаснікі і савецкая інтэлігенцыя нашай краіны — красамоўны паказальнік таго, што пачатак зрэблен правільна, што курс узяты беспамылкова.

Перад нашымі навуковымі, перад нашымі культурнымі сіламі, перад нашымі паэтамі і пісьменнікамі, перад нашымі настаўнікамі стаіць задача найбольшай палітычнай важнасці. Агульнымі сіламі ўзячы за далейшую распрацоўку пытаньня беларускага правапіса, разгарнуць на заводках і фабрыках, у саўгасах і калгасах, у школе самую шырокую прапаганду, раз'ясненне палітычнай сутнасці нашай рэформы, прыагандуць да гэтай справы ўсё пролетарскую грамадскасць, і поўны доспех нам забеспечыць.

У якасці аялліваючых, перагуступеннай важнасці садачы перад нашымі савецкімі вучонымі, перад нашымі пісьменнікамі стаіць задача складання новага беларуска-рускага слоўніка.

Усё гэта аграмаднае работа, якая прадстала перад намі ў сувязі з рэформай, не будзе іспіці ціха і плаўна. Смешна думаць, што рэшткі надобітых беларускіх нацыяналістаў і вялікадзяржаўніцкіх элементаў будуць сядзець склаўчычы рукі.

Мы ўжо масе нямыла спроб з боку акадэмічных сям-там нацыяналістычных элементаў дыскредытаваць нашу рэформу, скавічы яе палітычныя задачы. Вораг перастраіваецца, мяняе свой твар, пераходзіць да новай тактыкі, прыкраснычы сваё супраціўленне фальшыма-нацыяналізм сіламі. Ён напішчывае па вуздах, паўтараючы контр-рэвалюцыйныя пакльы сваіх нацыяналі-фашысцкіх аднаўдзінаў за граніяй, што «большэвікі русіфікуючы беларускую мову».

Ён імкнецца падмяніць рэформу вульгарным упрощэннем беларускай мовы.

З другога боку, вялікадзяржаўныя элементы папрабуючы ў сваіх антысавецкіх мэтах працягнуць русіфікацыйныя ўплывы.

Вышэй пільнасць, вышэй большэвіцкую непрымірнасць, вышэй класавую настаянасць — у гэтым першая заавадаць.

Яшчэ больш узамопнім барацьбу супроць беларускага буржуазнага нацыяналізма — галоўнай небяспэкі на даным этапе за ўмовах БССР, супроць вялікадзяржаўнага павіліства і другіх нацыяналізмаў, за пролетарскі інтэрнацыяналізм, за нацыянальную палітыку Леніна і Сталіна.

Пад гэтым сцягам, сцягам левіскага інтэрнацыяналізма, большэвіцкай Савецкай Сацыялістычнай Беларусі, пад кіраўніцтвам ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)Б на чале з тав. Гінало «даб'юцца яшчэ большага, магучага, гіганцкага росквіта беларускай, нацыянальнай па форме і сацыялістычнай па зместу, культуры».